

Három regény

A Magyar Napló Kiadó és az Írott Szó Alapítvány regénypályázatának első három díjazott kötetéről

Kiss Judit Ágnes: A keresztanya, Szomor Veron történetei (Magyar Napló, Bp., 2008.)

Izgalmas nyelvi leleménnyel alakítja regényét Kiss Judit Ágnes, nem csupán prózastílusa egyedi és kifejező, hanem a főhős nő szájába adott különleges szavak is színezik ezt a szöveget. Szereplői – szinte kivétel nélkül – beszélő nevekkkel felruházott egyének, akiknek személyisége így különösebb körbeírás nélkül is azonnal ismerőssé válik. A Begyes Tóth Karcsik, Nagyfejű Réz Bélák, Morgó Kovács Berták, Szárnyas Balogh Elemérek, Orsós Huaniták forgatagában hamar kiismeri magát az olvasó. A mesélő elbeszélő, Szomor Veron néni sajátos szóhasználatával egyszerre ironizál a falusi emberek kifejezőmódján a szerző, miközben a kifejezések tartalmát is kérdőjelessé, nevetségessé teszi. Így a zsanóci idős asszony szerint „piratizálnak” privatizáció helyett, „progromokat” tartanak programok helyett, „milinium” közeledik és múlik el, „komonisták” jöttek a háború után, a „szófosó Karcsinénak” elnevezett szobor pedig csak úgy „pöki” a rozsdás vizet a száján. Humora bizony szókimondó, a néni nem tesz lakatot a szájára, a világ dolgait a nevének nevezi, így a homokos olasz neki egyszerűen csak „farturkáló”, a nem helyi születésűek „gyöttmentek”, ha kell „bekumja” a száját (elhallgat), akinek meg mindez nem tetszik, azt vigye el a „gorozsmai rospic”. Ehhez a hangulatos és humoros írásmódhoz azonban cseppet sem vidám történetek sora kapcsolódik. Kisebb és súlyosabb tragédiák sorakoznak egymás után, amelyeket külső szemlélőként néz Szomor Veron, így nem kerül teljes mértékben hatásuk alá, de azért mentes sem marad alóluk.

Ehhez kapcsolódik a szöveg egyik problémája is, tudniillik az elbeszélő nézőpontjának kérdésessége. Végig az idős asszony szemléli és kommentálja a zsanóci eseményeket, történeteket, közben azonban nem egyszer olyan dolgoknak szem- vagy fültanúja – a regény szerint – amiknek nem lehetne. Honnan tudja Szomor Veron, mit beszél egymással a helyi Rómeó és Júlia történet szerelmespárja egymással az ágyban? Vagy mit mondott Konrád atyának Juci, az egyik női szereplő, amikor senki más nem volt jelen? Mindentudó narrátorként az idős asszony mégsem funkcionálhat, váltás viszont nem történik, végig ő marad az elbeszélő.

Történetei nem óriás tragédiák, inkább megrázó események, ezeknek végkifejletét általában már nem véle-

ményezi Szomor Veron, csupán megállapítja a tényeket, kívül helyezkedik, eltávolodik a történettől, hogy újabba kezdhesen bele. Mindig pozitív irányból halad a szerző a negatív zárás felé, vidám vagy szép világokból tart a kaotikus befejezések felé. Csalános Jóskát mindenki megszereti, mikor a faluba költözik, fiatalok járnak hozzá, sokan megtérnek, az asszonyukat is kevesebben verik, azonban az idill szertefoszlik. Egy árulás feletti bánatában az idős férfi a halálba búsulja magát. Az említett Rómeó és Júlia történetben két fiatal (Róbi és Juli) családjaik ellenkezése ellenére szeret egymásba. A Shakespeare-i történetet átírja a magyar valóság, de az elválás örök, a haragot nem váltja fel a megbékélés. Nem lehet vidám befejezésnek tekinteni azt sem, hogy a basáskodó, aljas Réz Bélán megfogon Morgó Kovács Anna átka, és a férfi először gyümölcsösét, majd életét is elveszíti. De nem sikerül a szoborállítás, kiváló Konrád atyjuk is elhagyja a zsanóciakat, Orsós Huanita élete is tönkremegy. Szürreális történet a bolond Csermáknéjé, aki egy – már-már – tökéletes házasságba boldul bele. Mintha Kiss Judit Ágnes világában a túlzó tökéletesség is a romlás felé vezetne. Olaszok is csak olajat szókíteni érkeznek a faluba, vendéglőjükben vendég alig-alig fordul meg. Végül visszatérünk az asszony személyes életéhez, amelynek két szomorú fejezetét ismerhetjük meg. (Történeteinek mindegyikében erősen – néhol erőltetetten – igyekszik érvényesíteni egy szellemiséget, ideológiát, ami nem baj, de néhol túlságosan szembeszökő.)

Mégsem szomorú hely Zsanóc, hiába a főhős nő beszélő nevének iránymutatása: az ironia mindent átszövő feloldozásával enyhíti a világ borzalmaait a szerző. Könnyedségből a komor végkifejletek sorozata felé, vidám kezdésektől a tragédiáig: ennek ellenére sem kilátástalan az alkotó világa, a világos és sötét hangulatok könnyed természetességgel változtatják egymást. Nyelvezete erőteljes és kiérlelt, történetei pergőek és érdekesítőek, szereplői igazi emberek, tele kisstílúséggel és nagyszerűséggel, gyengeségekkel és gerincességgel, vétkekkel és jócselekedetekkel. Hús-vér alakok, akár ismerőseink is lehetnének, ahogy Zsanóc is ismerős, valós helyszíneként jelenik meg. A vidámság ebben a regényben a szenvedés megelőzője, mint a szibériai lágertől hazajött férj barátjának, az orosz Andrejnek nevetése a halál előtt: „Magas láz vitte el, már félrebeszélte. Akkor nem volt már vidám hallani a nevetését, azt mondta az uram, olyan volt, mint aki a pokolbéli ördögöket látja, aztán azokat neveti ki, vagy az éhezés-fázást, meg ezt az egész háborút szovjetestül, mindenestül.”

A keresztanya a jelen és félmúlt eseményeiről, történelmi változásokról és politikai fordulatokról szól, ahogy azt

a nagyon tapasztalt, tájékozott és a maga világában mindent kiválóan értelmező nő látja. Komonisták, gyöttmentek, piratizátorok által bolygatott világ, amelyben egy állandó pont található, Szomor Veron, aki már csak a kaszást várja, de azt megnyugodott lélekkel.

*Kondor László: Csak néhány év
(Magyar Napló, Bp., 2008.)*

Sorsregény Kondor műve, olyan könyv, amelynek lényege nem a történelmi korszak ábrázolása (bár ez is benne van), nem egy életpálya leírása (természetesen ez sem hiányzik), és nem is a politikai változásoknak, fordulatoknak a bemutatása, hanem a főhős szembenézése magával a sorssal, vagyis Istennel. A regény hősenek, Konrád Péternek korszakot átívelő története egyszerre dramaturgiaiilag szervezett és véletlenszerűnek tetszően kanyargó. Ez azt jelenti, hogy a szerző egy precízen felépített életutat ábrázol, annak minden mozzanata, eseménye, fordulópontja kiszámított és meghatározott viszonyban áll az egésszel, ugyanakkor mégis a valóságban könnyen elképzelhető, véletlennek látszó (vagyis a fikciót elbújtató, elrejtő) történetet épít föl. Mert a hős sorsa a regény befejezésének ismeretében előre megírt sors, vaskorlátokkal határolt útról egyetlen ponton sem léphetett le. A szövegben előrehaladva azonban egyáltalán nem érezzük ezt a determináltságot, egy organikus felépülő életpályát követhetünk nyomon, amely oly ismerős, mintha már hallottuk volna valahol a történetét.

Ennek az életútnak talán legfőbb jellemzője a kilátástalanság. Konrád Péter kezdetben is kevés támaszt talál maga körül, árvaságra jutva, a „hálózat csapdájában” vergődve pedig fogynak útítársai, egyre kevesebb embert talál maga körül (igaz, azért valakit mindig talál). Lefelé tartó spirálban botorkál előre a pályán, ám a végpont egyben feloldozás is. A remény lehetősége a szövegen belül nem működik, csupán a regény története után lehetséges valami jobb elérézése, de ez már a szöveg idején kívülre esik. Ennek ellenére sem sötét hangulatú a *Csak néhány év*, mert a főhős folyamatosan küzd, evickél előre, folytatja ott, ahol abbahagyta, esetleg valamivel lejjebb, hátrébb, de folytatja, mert élni akar, és ez az élni akarás fölülírja a sors kényszerítő erejét is.

Nagyon fontos a regényszöveg szervezettsége, a tudatosan felépített életút (amelynek minden része kauzális viszonyban áll az egésszel és a többi résszel is) leírásakor újra és újra figyelmeztet minket a történet: ha nincs Jan Sverre Veszprémi, akkor minden máshogy történt volna. Ez az origó, ahová a regény minduntalan

visszatér, egyfajta kiindulópont, a Veszprémi nevű (vagy álnévű) ügynökkel való találkozás (vagy inkább belebotlás), ami mindent megváltoztatott és felülírt, amely ponttól kezdődően Konrád élete úgy alakult, ahogy. Mindennek ez az oka, semmi más, minden szál innen indult (állítja a regény), és nem alakulhatott másképp. Ez a sors-meghatározottság a történet egyik visszatérő és legfőbb eleme.

Miközben főhősünk kacskaringós úton tapossa előre magát, hol bokáig, hol térdig gázolva a szennyben, egy dokumentumszerűen hiteles történetet olvashatunk végig. Önéletrajzi írásként is működhetne ez a szöveg, amely egyébként törekszik is azt a hatást kelteni, hogy itt valóságos visszaemlékezésről van szó: levélként határozza meg magát, amelyet egy – az olvasó számára ismeretlen – jó barát kezébe szán a narrátor. Ugyanakkor ki is esik ebből a levélíró helyzetből az elbeszélő, hiszen újra és újra elmerül saját lelkivilágának megértésében, magyarázásában, elfeledkezve ilyenkor a címettről. Ez azonban nem árt a regénynek, a kerekké formált történetet letisztult, világos stílusban adja elő, amelynek ez az egyenessége a főhős egyenességére (illetve az erre való törekvésére) is rámutat, egy képtelenül képmutató világban színlelni alig tudó fiatalember szenvedéseire és törekvéseire.

A regény világa nem ismeretlen még a középkorú olvasó számára sem, nosztalgikusnak nem mondható, de mégis a közelmúltat bemutató műről van szó. Különlegessége a látható világ mögött lappangó másik világ érzékeltetése, egy olyan rendszeré, amely mindent tud és lát a naivan létező és normakövető egyedek életében (és amely rendszer ugyanakkor ez utóbbiak naivitását és normakövetését is megkérdőjelezi, hiszen nem lehet nem tudni, hogy mi folyik a háttérben, és nem lehet elfogadni, hogy ez így folyik). Hősünk pedig vergődik ebben a helyzetben, szeretné visszakapni saját sorsát, igyekszik beilleszkedni és keresi a módját annak, hogy emberhez méltóan élhessen. Szándékai elé azonban egyre-másra vetnek gátat a „láthatatlanok”, akik ellen lázadni kényszerül, pedig nem akar szembekerülni senkivel. Egyszerűen élni akar, viszonylagos boldogságban, de ez is elvétetik tőle. Mert a Veszprémivel való találkozás után már kényszerpályán halad, amely pályáról való kitörési kísérletei kudarcot vallanak.

Végül úgy él, ahogy tud, elfogadja a fennebbvaló akaratát, és be nem hódolva, de belenyugodva szembenéz életével. A spirál aljára érve a legmélyebb ponton megpihen, most először látja tisztán, világosan az utat és önmagát. Mindez annak a tanulásnak köszönhető, amelyet sajátos odüsszeiája során kényszerített rá egy felsőbb akarat, és amelynek végén a madáchi igazság kristályosodik elő.

Nagy Gábor: *Álmatlanok és álmodozók*
(Magyar Napló, Bp., 2008.)

Regény a regényben technika jellemzi Nagy Gábor művét: egy festő- (és szobrász-) művész valahonnan kéziratot kap, amelynek története nem ismeretlen előtte, de mégis megoldatlan marad. Így két kriminek lehetünk tanúi, egyrészt a főhős keresi a kulcsát a hozzá érkezett írásnak, emlékei között kutatva próbálja megfejteni a küldemény értelmét. Eközben az általa olvasott lapokon is feltárul egy krimi, ez már hagyományos értelemben is követi a műfajt (amitől persze távol is tartja magát), hiszen van benne nyomozás, áldozatok és a tettes is előkerül. Nem folyamatosan olvassa Göre az iratot, hanem részletekben, ha elálmosodik, leteszi, majd újra és újra előveszi, így fokozatosan közelít végpontja felé. Megoldás azonban nincs, a végigolvasás csak a kérdések számát gyarapítja, válaszokat nem kap sem a főhős, sem az olvasó. (A főszereplő teljes neve egyébként Göre Gábor, bár ez a név egyben nem szerepel a regényben. Úgy vélem, a Gárdonyi hősére való utalás mögött nem fedezhető fel szándék az *Egri csillagok* szerzőjének művészetével való párhuzam kialakítására.)

Valaki – még az átkosban – selyemzsinórra függesztett háziállatokat helyez egy nyugat-magyarországi kisváros potentátjainak háza elé. Az elkövetett „bűn” abszurd módon a városvezetők álmatlanságához vezet, később fény derül eme alvászavar okára is. Összeül a párt helyi vezetése, még a megyétől is lejön az illetékes elvtárs, hogy megoldják a nehézséget. „Elvtársak, ne legyünk gyerekek. A lelkiismeretek nem kórházi dolog – a párt ügye. Ha valakinek van joga az ilyesmit firtatni, az a párt.” A regény erőssége a diktatúra mindenhatóságának bemutatása, ahol mindenki megfigyelt és sokszor megfigyelő is egyben, és ahol egy ilyen – viszonylag – pitiáner ügy is a népi demokrácia elleni támadás címkéjét érdemelheti ki. A tettest is ez a parancsuralmi rendszer nyomorítja meg lelkiileg, ellencsapása ezért is jogos. A „betét” történet lényege dióhéjban ennyi.

Eközben Göre elveszíti állását, feleségét, majd találkozik barátaival. A velük folytatott – morális, társadalmi gondokra fényt vető – beszélgetés ad kulcsot a

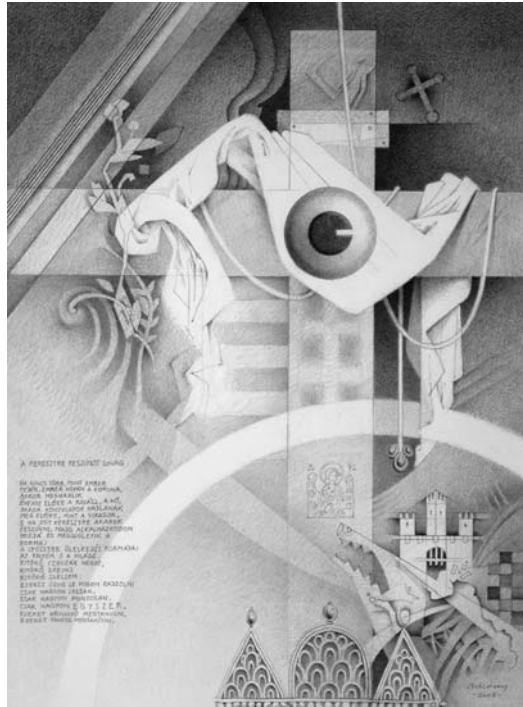
szereplő helyzetének megértéséhez. Miután különleges turulszobrot formáz szülővárosa terére, habzó szájú támadások célpontjává válik. (Politikai jelenünk országos eseményei így köszönnek vissza egy regény szövegében.) „Egyszeriben a legkülönbözőbb helyeken fölfedezik, hogy amit csinálok, nem illik szép új világunk liberális ideológiájába.” Göre élete ugyanúgy az elnyomásról szól, mint a hozzá elküldött kézirat szereplőinek: a biciklijére rendszámot nem szerelő fiút (akiben a főhős részben magára is ismer) a rendőrök hasonlóan vegzálják, mint a tehetséges és sikeres művészt az igazgatója. A régi rendszerben is megfigyelték az embereket, „szép új” világunkban is úgy érzi a főszereplő, hogy láthatatlan pillantások kísérik lépteit, avatatlan szemek lesik tevékenységét. Sőt, még nemtelenebb támadás is éri, amikor egy bulvárlap megírja meg nem történt esetét egy kiskorú lánnyal.

„Soha nem kértem tőlük semmit, és soha nem is féltém tőlük. Lenyúlták az egész magyar művészetet – mert nyugaton nem

vesznek semmi mást, nem is tudnak másról, csak a nagy liberális vircsaft udvari bolondjairól.” Göre szájába adja erőteljes társadalomkritikáját az író (talán nem melléfogás, ha nem csupán egy szereplő véleményeként látjuk ezeket a mondatokat). A regényhős barátja, Gyimó pedig a következőket mondja: „A lényeg, ami fölött elsiklottunk, hogy úgy játszottak nekünk forradalmat, rendszerváltást, hogy végérvényesen leváltottak minket – vagyis a nemzetet.” Ezek a szövegrészek egyfajta kulcsként szolgálnak a két történet (a főszereplő művész élete és nehézségei a rendszerváltás utáni jelenben és a szocializmus álmatlanság-kóros városvezetői és városa) megfejtéséhez is, szinte illusztrálják ezeket. Az elméletet, a gondolatot a maga gyakorlatában látjuk megvalósulni, régi és új világ visszásságai nem csupán állítások: egy regény teszi szemléletessé azokat.

Végül hősünk mégis eljut nyugatra, még ha nem is egészen úgy és abban az értelemben, ahogy szeretne. De innen is csak egyetlen útja vezethet: „Ich möchte irgendwie... nach Hause.” Valahogy haza akarok menni.

Urbán Péter



A keresztre feszített lovak